

ІГРОВИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

У статті аналізується проблема формування життєвої компетентності дошкільників з порушенням зору, розглядаються основні характерні особливості розвитку дітей з особливими потребами.

Ключові слова: життєва компетентність, діти з вадами зору, ігрова діяльність дошкільника.

В статье анализируется проблема формирования жизненной компетентности дошкольников с нарушением зрения, рассматриваются основные характерные особенности развития детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: жизненная компетентность, дети с недостатками зрения, игровая деятельность дошкольника.

Советую тебе такой вариант:

The article analyzes the peculiarities of life competence forming as a problem of preschool children with visual impairments bringing up. The basic characteristics of children with special needs are considered.

Key words: vital competence, children with visual impairments, preschooler play activity.

Актуальність проблеми. Соціально-економічні, екологічні умови сучасного суспільства призводять до різкого падіння рівня здоров'я, як дорослого населення, так і дітей. Патологія зору сьогодні є однією з найпоширеніших. Це і амбліопія, і косоокість, і ністагм, і астигматизм, і такі важкі порушення зору, як тотальна сліпота. В Україні на сьогодні існує цілий комплекс проблем, пов'язаних з інтеграцією осіб з обмеженими можливостями у суспільство. Однією з них є вдосконалення системи дошкільної освіти, пов'язане з розумінням суспільством важливості особистісного розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, що визначає ефективність їхньої соціалізації та інтеграції у соціум.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питання інклюзивної освіти досліджували А. Колупаєва, М. Ворон, Ю. Найда; ідеї розвитку та виховання дітей з порушеннями зору, а також їх психологічного супроводу висвітлюють В. Кобильченко, В. Єрмаков. У спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях (О. Литвака, Г. Махортової, І. Некрасової, Є. Синьової, А. Суславичус, О. Української та ін.) визначено труднощі формування гармонійної особистості дітей з порушеннями зору через наявні сенсорні порушення. У тифлологічній науці існує ряд праць, присвячених соціальним наслідкам зорового дефекту (В. Андрієнко, Л. Вавіна, Л. Виготський, І. Гудим, В. Журов, Л. Куненко, Л. Нафікова, В. Ремажевська, Т. Свиридчук, Є. Стерніна та ін.), в яких зазначається, що в умовах зорової депривації порушується взаємодія дитини з соціальним оточенням, що призводить до дефіциту соціального досвіду, гальмування розвитку соціальних потреб, формування соціальних умінь.

Метою статті є встановлення впливу ігрової діяльності на формування життєвої компетентності дошкільника з вадами зору.

Виклад основного матеріалу. На етапі дошкільного дитинства необхідно сформувати основи життєвої компетентності як інтегральної особистісної характеристики. Компетентність є складною особистісною характеристикою дитини, що засвідчує достатню її обізнаність, умілість, вправність у певному колі питань. Показниками життєвої компетентності вважають: оптимальну для віку модель провідної діяльності; форми активності дитини у сферах життєдіяльності; особливості розвитку базових якостей особистості. До провідних видів діяльності дитини-дошкільника відносять: гру, спілкування, працю і навчання. Основними формами активності за Базовою програмою є: фізична; соціально-моральна; емоційно-ціннісна; пізнавальна; мовленнєва; художня; креативна. До базових якостей особистості, які мають буди сформовані у дошкільників, відносять: самостійність, працелюбність, людяність, самолюбність, спостережливість, відповідальність, розсудливість, справедливість, самовладання, креативність [1,19].

Таким чином: життєвокомпетентною слід вважати дитину, яка домірна вимогам життя, адекватно поводить у різноманітних життєвих ситуаціях, виступає активним суб'єктом життєдіяльності, проявляє своє Я у різних сферах життя, володіє набором базових якостей, характеризується зрілими (віковими) формами основних видів діяльності.

Виховання дитини з порушеннями зору дошкільного віку спрямоване на адаптацію до сучасних умов життя в суспільстві зрячих, на оволодіння дітьми соціально-адаптивними навичками поведінки, активну участь в житті родини та дошкільного закладу [7, 87]. У цьому напрямку набуває вагомого значення соціально-моральна форма активності дошкільника, яка пов'язана з входженням дитини у соціум, з оволодінням соціально прийнятними і схвалюваними формами поведінки та діяльності, засвоєнням моральних норм. Отже, мова йде про формування соціально-моральної компетентності дошкільника із вадами зору, під якою ми розуміємо якість особистості, сформовану у процесі активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і різних видах соціальної взаємодії; засвоєння дитиною етичних норм, які є основою побудови і регулювання міжособистісних та внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин; відповідну інтеграцію знань, умінь і ставлень, які планомірно, цілеспрямовано та систематично розвиваються під час виховання та навчання і забезпечують оптимальну адаптацію до школи.

Для батьків та вихователів в даному контексті важливе розуміння особливостей вікового розвитку дітей через порушення зору. Особливостями таких дітей є: недостатньо скоординовані, цілеспрямовані, невпевнені рухи; обмежені або майже відсутні контакт очима, спілкування жестами; мовний контакт організований краще, проте у дітей трьох - чотирьох років у більшості випадків спостерігається затримка мовного розвитку. У дітей старшого віку - часто зустрічаються ознаки мовної розгальмованості та вербалізму (дитина може дуже багато говорити про абстрактні речі і не вміти відповісти на конкретне питання про навколишній світ, скласти просту розповідь за

картиною) [3,155]. Для них характерна невпевненість в правильності та якості виконання роботи, що виражається в більш частому зверненні за допомогою в оцінці діяльності до дорослого. Багатьом дітям потрібна додаткова стимуляція для утримання уваги, підбадьорювання для виконання завдання. Порушення в емоційно-вольовій та комунікативній сферах у дітей з порушеннями зору призводить до підвищення емоційної вразливості, образливості, конфліктності, напруги, нездатності до розуміння емоційного стану партнера по спілкуванню і адекватному самовираженню.

Оскільки провідною діяльністю дошкільників є гра, то організація ігрової діяльності дітей з вадами зору є вагомим методологічним засобом пізнання навколишнього світу, підготовки особистості до життя в суспільстві, а саме для формування соціально-моральної компетентності, їх підготовки до інтеграції в дитячі колективи дошкільних закладів та загальноосвітніх шкіл.

В. Сухомлинський зазначав, що гра - величезна світла пляма, через яку в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень і понять про навколишній світ [8, 134]. Саме отримання якомога більшої кількості інформації з навколишнього світу є однією з важливих потреб розвитку дошкільників із зоровими порушеннями. Адже у грі створюються умови, в яких кожна дитина отримує можливість самостійно діяти в певній ситуації або з певними предметами, набуваючи власний досвід.

Вплив гри на формування навичок соціально-моральної компетентності особистості дошкільника з вадами зору полягає в тому, що, завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню, він знайомиться з нормами і моделями поведінки і взаємин дітей і дорослих людей, які стають зразками для його власної поведінки. У грі дитина набуває основних навичок соціально-моральної компетентності, необхідних для встановлення контакту і розвитку взаємодії з навколишнім світом. Гра дошкільників з вадами зору віддзеркалює їхні переживання та ставлення до життя, стає способом пізнання реальності та моделювання взаємин із оточенням. У зв'язку з цим у процесі виховання

дошкільників з вадами зору необхідно використовувати різноманітні види ігор, в яких суспільний компонент буде поєднуватися з медичним.

Наприклад, **гру «Теремок»** можна використати для формування уявлень про «добросусідство», виховання толерантного ставлення до інших, пізнавального інтересу, активізації мовлення дітей, а також для розвитку дрібної моторики, що позитивно впливає як на мовленнєвий, так і на інтелектуальний розвиток дитини з вадами зору.

Матеріал: будиночок з віконцями, на яких різні замочки; потішки, загадки.

Хід гри: запропонувати дітям дізнатися: «Хто в теремі живе, хто в невисокому живе», відкривши замочки відгадавши загадки.

Наступна **гра «Різнобарвні прищіпки»** спрямована на розвиток дрібної моторики, уяви; розширення знань про навколишній світ, тренування дітей у вмінні рахувати, закріплювати знання про колір; вчити правильно брати і відкривати прищіпки, знаходити місце розташування за кольором; виховувати емоційне ставлення до результатів своєї праці, посидючість, терпіння.

Матеріал: площинне зображення предметів (сонце, літак, гусениця, рибка, ріпка, буряк, ананас, будиночок та інші), прищіпки.

Хід гри: вихователь звертає увагу дітей, що художник намалював предмети, але деякі деталі забув промальовувати. Запропонувати дітям допомогти художнику і за допомогою прищіпок закінчити зображення.

Гра «Казкові пазли» (Рис.1). Збирання картинки «по шматочках» — це відмінний спосіб тренування бінокулярного зору. Копітка робота над пошуком відповідних пазлів покращує рухливість очей. Одночасно розвиває дрібну моторику руки, цілісність сприйняття. За картинками, які збирає дитина можна провести бесіду на ознайомлення з моральними чеснотами. Наприклад, бесіда за казкою «Ріпка» з дітьми середнього дошкільного віку:

- Герої з якої казки зображені на цьому пазлі?
- Назвіть по порядку, кого кликали на допомогу?
- Ой, послухайте, виявляється, Мишка відмовилася тягнути Ріпку. Як ви думаєте, що тоді станеться з Ріпкою?

- [illegible]

Одним з ефективних прийомів роботи з дітьми, що мають вади зору, є **використання макетів**. Використання макетів дає можливість дитині з вадами зору: розширити знання про навколишнє; познайомитись з об'єктами і предметами; краще розглянути різні деталі об'єктів; обстежити їх на дотик; провести з об'єктами певні дії; обіграти ситуацію; закріпити уміння орієнтування в просторі. Робота з макетами сприяє розвитку ігрової діяльності дітей, творчості, уяви. Діти вчаться спілкуванню один з одним, формуються морально – етичні відносини. Темати таких робіт можуть бути: «Аптека», «Магазин», «Вулиця», «Сім'я» тощо.

Гра «Нитка Аріадни» (Рис.2) є дуже корисною для очей, оскільки пошук виходу в схематично намальованого лабіринту спонукає дитину виконувати різні рухи очними яблуками, що в свою чергу сприяє підвищенню гостроти зору, поліпшенню кровопостачання очей. В ході гри педагог пропонує дитині провести різних казкових персонажів до свого будиночка, ведучи олівцем по лабіринту. Це в свою чергу сприяє формуванню у дітей почуття відповідальності, співчуття, турботливості.

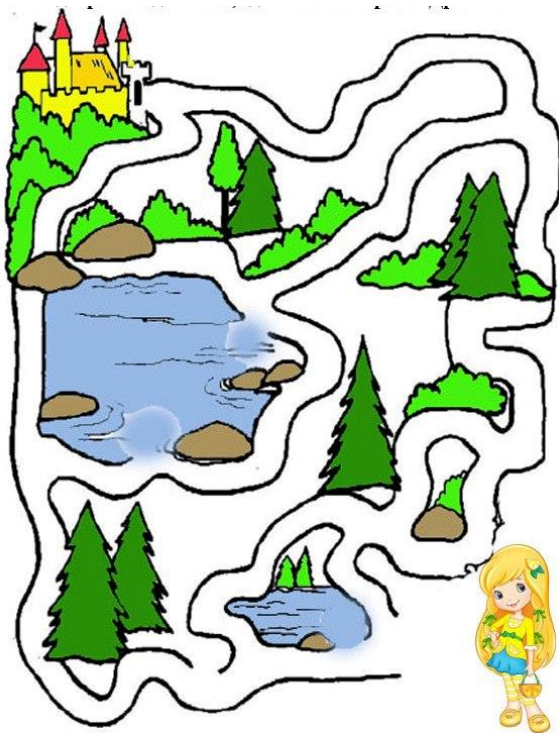

Рис. 2 «Нитка Аріадни»

кого вгадали. Гра продовжується.

Один із методів самодопомоги – масаж за допомогою **кульок та кілець Су-Джок** (Рис.3), якими зручно масажувати пальці, долоні, стопи в цілях благотворного впливу на весь організм. А саме, сприяє руховій активності м'язів, збільшує енергетичний рівень дитини, збагачує її знаннями про власне тіло, розвиває тактильні відчуття, підвищує розумову працездатність.

В процесі виконання масажу, можна використовувати віршований матеріал (наприклад, вправа «Їжачок по лісу йшов» виконується колючою кулькою Су-Джок). Отже, одночасно з масажним ефектом у дошкільників з вадами зору буде відбуватися розвиток мовлення, виховання дбайливого та відповідального ставлення до близьких, емпатія.

Рис.3 Кульки та кільця Су-Джок

Вправа «Їжачок по лісу йшов»

Йшов по лісу їжачок, *(котимо по зовнішній стороні кисті правої руки)*

В нього шубка з голочок. *(котимо по зовнішній стороні кисті лівої руки)*

Ніс багато грушечок,

Наступна гра **"Вам чай?"** сприяє формуванню комунікативних навичок дошкільника, вихованню ввічливості, гостинності, а також розвиває компенсуючи сенсорні органи. Під час гри всі стоять у колі, а заздалегідь обраний гравець стоїть в центрі кола і питає: "Вам чай?" Інші діти відповідають по черзі (наприклад: "Мені чаю, будь ласка", "Дякую").

Запитувач має відгадати по голосу, хто з гравців відповідає. Якщо відгадав, то замість нього в центр кола встає той,

Аж болів йому бочок. *(колові рухи між долонями)*

Раз, два, три, чотири, п'ять!

Зупинився спочивать. *(кульку тримаємо між великим пальцем і іншими, «щіпкою»; натискаємо ритмічно на кульку, перекладаючи з руки в руку).*

Піклувався їжачок

Про маленьких діточок, *(стискаємо кульку то однією, то іншою рукою)*

Дуже милих і колючих,

Чарівних, непосидючих. *(поклали кульку, зімкнули долоні, відпочиваємо).*

Висновок. Організація ігрової діяльності дітей з вадами зору - це моделювання майбутніх життєвих ситуацій, набуття досвіду, отримання все більшої інформації, необхідної для повноцінного входження в соціум. Саме шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності відбувається побудова взаємозв'язків дитини з мікро- і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей.

Щодо подальших тем досліджень, слід, на нашу думку, ретельно вивчити вплив розвивального середовища на особистісне становлення дошкільника з вадами зору.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4-19
2. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навч. посіб. / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 302 с.
3. Психология воспитания детей с нарушениями зрения / под ред.: Л.И. Солнцевой, В.З. Денискиной. – М. : Налоговый вестник, 2004. – 320 с.
4. Ермаков В.П. Развитие, обучение и воспитание детей нарушениями зрения / В.П. Ермаков, Г.А. Якушин. – М. : Академия, 1992. – 182 с.
5. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. / кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. [та ін.] ; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.

6. Кобильченко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / [В.В. Кобильченко, Л.С. Вавіна, К.О. Глущенко та ін.]; за ред. Вавіної Л.С. – К. : Наук. світ, 2009. – 168 с.
7. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – К. : Видавнича група «АТОПОЛЬ», 2011. – 273. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
8. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1975. – 272 с.